

20. SZÁZADI HAVILAPOK A FERENCES HARMADIK REND SZOLGÁLATÁBAN¹

Jelen írásomban a Ferences Harmadik Rendhez kötődő múlt századi, elsősorban a század első felében megjelent kiadványokat igyekszem bemutatni. Úgy gondolom, hasznos lehet, ha mindenekelőtt a vizsgálat háttérében álló Rendről, illetve annak adott korban megfigyelhető változásairól szólok s csak ezután térek majd át az újságok konkrét ismertetésére.

A mintegy nyolcszáz éves múltra visszatekintő közösség magát Assisi Szent Ferencet nevezni alapító atyjának.² Ő – a hagyomány szerint 1221-ben – eredetileg azok számára rögzítette később szabályzottá szerkesztett tanácsait, akik világi állapotukban megmaradva szerették volna az evangéliumot a lehető legtökéletesebben megélni. A IV. Miklós által 1289-ben jóváhagyott Regula egészen a 19. századig lényegében változatlan maradt.

Köztudott, hogy a Ferences Család fájának törzséből idővel több ág, sőt az ágakból több hajtás is fakadt.³ 1517-ben vált el „hivatalosan” a konventuális és obszerváns, majd 1619-től a kapucinus ág. A 15. századtól kezdve már a Harmadik Rend keretein belül is beszélhetünk szabályozott, vagyis közösségben élő és világi testvérekről.

A 19. század vége sok szempontból meghatározó volt a Ferences Család életében. XIII. Leó pápa egyesítette és Kisebb Testvérek Rendjének nevezte (Ordo Fratrum Minorum, OFM) a korábban négy irányzatot (sarutlan, rekollektus, reformált és obszerváns) is magában foglaló, ún. obszerváns ágat. Az egyesítés formai (egyeséges barna színű habitus), és fegyelmi kérdéseket is érintett. Magyarországon a pápai reformot nem fogadták mindenhol egyforma lelkesedéssel.⁴ Többek között ez is szerepet játszott abban, hogy 1900-ban a hazai obszerváns provinciákból két, az ún. mariánus és kapisztránus rendtartomány alakult. A reformot csak a század második évtizedében sikerült általánosan elfogadtatni. A kapisztránusok a harmincas, a mariánusok inkább a negyvenes években építettek újabb kolostorokat az országban.

A Harmadik Rend világi testvérei – avagy terciáriusok – az elmúlt évszázadok során szorosan kapcsolódtak a ferences rendházakhoz. Alapításuk, vezetésük végső soron a testvérek kezében volt. Az egyes közösségek nemigen tartották egymással a kapcsolatot, nem volt egységes szervezetük. A szerzeteseken keresztül az adott ferences ághoz kapcsolódtak. Jelentős változást e tekintetben a

¹ A kutatás az OTKA NK 81502 „Vallás, egyén, társadalom” pályázat támogatásával valósult meg.

² A ma Világi Rendnek nevezett ferences ág történetéről jó áttekintést nyújt egy 2006-ban, lelki asszisztensek számára készített olasz nyelvű kézikönyv. (Manuale per l'assistenza all'OFS e alla GiFra)

³ A Ferences Családról bővebben lásd: P. DOBSZAY – GALAMBOSNÉ 2009.

⁴ A kérdésről bővebben lásd: RÁCZ 2009.

II. Vatikáni Zsinat hozott, melyet követően a harmadik tulajdonképpen levált az első rendről és önálló struktúrát hozott létre. Gondosan előkészített, megújított Reguláját 1978-ban erősítette meg VI. Pál pápa.⁵ Hivatalos nevük ekkor Ferences Világi Rendre változott.

A Harmadik Rend támogatottsága és népszerűsége koronként változott. A 19.-20. századi visszatekintések olykor talán kissé elfogultan, de talán nem minden alap nélkül állították a Rend valamennyi századra kiterjedő jelentőségét. Bizonyítékaik között szerepelt többek között az, hogy számtalan uralkodó, tudós és szent állt valamilyen formában a Renddel szoros kapcsolatban. IV. Béla, Kolumbusz Kristóf, Néri Szent Fülöp, Szalézi Szent Ferenc, Don Bosco, Liszt Ferenc, XXIII. János például a hagyomány szerint egykor mind a Ferences Család tagja volt.⁶ Érdemes megemlíteni, hogy a 19-20. század pápái közül világi testvér volt IX. Pius (1846-1878), XIII. Leó (1878-1903), XV. Benedek (1914-1922), XI. Pius (1922-1939), és XII. Pius (1939-1958) is. Mindez azt jelenti, hogy X. Pius uralkodásának 11 évét leszámítva a Katolikus Egyház feje terciárius volt.

Térjünk azonban vissza a Ferences Család életében meghatározó szerepet játszó XIII. Leó pápa uralkodásához. Bár a terciáriusok társadalmi szerepvállalását már IX. Pius is szorgalmazta, mégis ő volt az, aki ennek elősegítése érdekében határozott lépésre szánta el magát: 1883-ban megújította a mintegy hatszáz éve érvényben lévő Regulát.⁷ A változtatások célja elsősorban a tagok létszámának növelése volt, hiszen a társadalom megújításában elsődleges támaszt remélt bennük. Elsősorban a fiatalabb korosztályra számított, ezért a felvétel alsó korhatárát 14, a felsőt 50 évben határozta meg. Egyszerűsítette az öltözetet, de a jelképes szerzetesi habitus, vagyis a vállat borító skapuláré, illetve a korda viselése a ruha alatt továbbra is kötelező maradt. A fogadalmat, illetve ígéretet tevők továbbra is szerzetesi nevet vettek fel és a képzésben is maradt a szerzetesi terminológia. A böjt, az önmegtartóztatás és az imádságok elmondására vonatkozó előírásokat mérsékelte, az Oltáriszentség vételét és a szentgyónás gyakoribb végzését azonban szorgalmazta. A népszerűség növelése érdekében számtalan búcsú elnyerésének lehetőségét engedélyezte. A 17 000 fő részvételével 1900-ban, Rómában megrendezett nemzetközi terciárius találkozót méltán említhetjük a kor nagy katolikus kongresszusai között.

Leó pápa négy körlevélben és mintegy kétszáz brévében buzdította a püspököket, papokat és híveket a Harmadik Rend felkarolására.⁸ A létszám növekedett, és mivel a tagok a közéletbe is egyre aktívabban bekapcsolódtak, egyre több férfi csatlakozott. A várt hatás egyelőre nem jelentkezett, viszont nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a számos, neveléssel, betegápolással, szegénygondozással kapcsolatos feladatot vállaló kongregációt, mely a Leó-féle Regula alapján jött létre.

Miután X. Pius megkérdőjelezte a világi testvérek társadalmi szerepvállalását csökkent a férfiak létszáma és a Rend ismét devocionális jelleget öltött.

⁵ A Reguláról lásd: fr. DOBSZAY – GALAMBOSNÉ 2009.

⁶ A Harmadik Rend szentjeiről lásd: KOVÁCS 2009.

⁷ A XIII. Leó által megújított Reguláról a Ferences Világi Rend legújabb Regulájának fényében olvashatunk Várnai Jakab 1989-ben megjelent Kézikönyvében.

⁸ MAJSAI 1941.

XV. Benedek és XI. Pius a kérdésben Leó álláspontját képviselte és biztatta a papokat új közösségek alapítására.

Jelentős hatása volt annak a körlevélnek, melyet a Kisebb Testvérek miniszter generálisa (Bello M. Lénárd) 1939-ben fogalmazott meg rendtársai számára. Felhívása a világiak rendjének világszervezetté alakítására szólt. Ebben az évtizedben már korábban is kimutatható bizonyos egységesedési folyamat: az egyes rendházak kerületi, illetve tartományok szintjén igyekeztek összefogni – egyelőre csak ágak szerint – a harmadik rendieket. Néhány évvel később, 1946-ban állt fel Rómában a mindhárom ágat (obszerváns, konventuális és kapucinus) képviseltető, nemzetközi tanács, majd négy évvel később nemzetközi kongresszust hirdettek a Harmadik Rend vezetői számára. Ez az időszak azonban a magyar politikai helyzet következtében a hazai Rendet – aktuálisan – nem érintette.

Hazánkban ugyan a Harmadik Rend történetének feldolgozása sok nehézséggel jár és nem véletlenül várat még magára, a következőkben bemutatott havilapok segítségével betekintést nyerhetünk a 20. század első évtizedeinek terciárius világába.

XIII. Leó halálának évében, 1903-ban indult útjára az „Assisi Szent Ferenc Harmadik Rendjének terjesztését és katolikus valláserkölcsei élet ápolását”⁹ célzó, havonta megjelenő *Szent Ferenc Hírnöke*, Trefán Leonárd, kolozsvári házfőnök szerkesztésében. A lap 1921-ig működött. Ez ugyan nem jogelőde, de előfutára volt a Harmadik Rend hivatalossá vált lapjának, mely 1921-1924-ig *Terciárius Közlöny* (Gyöngyös, Szeged, Baja, Budapest), 1924-1941-ig *Ferences Közlöny* (Budapest), majd 1942-1944-ig *Magyar Barát* (Gyöngyös) címen volt ismeretes. A *Terciárius Közlöny* meghatározó alakja Borsányi Balázs – a Magyar Terciárius Szövetség alapításának nagy támogatója – volt. A lap szerkesztését 1927-ben Majsai Mór¹⁰ vette át, majd 1940 és 44 között Dám Ince koordinálta a munkát. A kiadványok az obszervánsok Kapisztrán provinciájának gondozásában jelentek meg, de a lapok hírei között szerepelnek más ágat érintő – elsősorban kapucinus – vonatkozások is.

A hónapról hónapra visszatérő témák között találunk szabálymagyarázatot, gyermeknevelési tanácsokat, lelki tanácsokat, hazai és világhíreket, „dolgos kezek rovatát”, verseket, novellákat,¹¹ könyvajánlót, de nem hiányoznak a legkülönbébb hirdetések sem. Külön említésre méltó az a „Rendi élet” címet viselő rovat, melynek hasábjai az egyes közösségeket saját beszámolóik alapján mutatják be.

A Közlöny lapjain sokszor találkozhatunk azzal a buzdítással, mely az újság beszerzésére és terjesztésére ösztönzött. Előfizetése az új tagok számára kötelező

⁹ A címlapon megfogalmazott célkitűzés.

¹⁰ Majsai Mór a lap szerkesztésével egy időben a Magyar Terciárius Szövetség főtitkára is lett. Olyannyira szívén viselte a Rendet, hogy Németországban és Ausztriában is tanulmányozta annak működését. Részben e tapasztalatait is felhasználva, 1935-ben írhatta az ún. Terciárius Vezérkönyvet, mellyel az egységesedési folyamatot kívánta elősegíteni. 1941-ben Dám Ince átdolgozásában a kis füzet már a 6. kiadást érte meg. SZABÓ 2005.

¹¹ A novellák jelentős része Pálffy Erzsébet grófnő nevéhez kötődik, aki harmadik rendi fogadalmát Assisiben tette le.

volt. A lap kapcsolatot teremtett egyes városok között, tudósított országos eseményekről, közölt mindenkit érintő híreket. A szabálymagyarázat különösen azok számára lehetett fontos, akik közvetlenül nem kapcsolódtak egyetlen kolostorhoz sem.¹² A terjesztésre való felhívás természetesen a Rend minél szélesebb körű megismertetésére is szolgált. A bevétel olykor a lap fennmaradását biztosította, máskor a missziók támogatására fordították.¹³

1927-től kezdve rendszeresen találkozunk a „Szent Antal” rovattal, mely mindig más szándékra felajánlott, keddi kilencedek közös mondására hívta az olvasót. A szerkesztőség ezen kívül minden kedden egy-egy szentmisét mondatott azokért, akik a kilencedben részt vettek.

1930 Szent Imre, 1931 Szent Antal és Szent Erzsébet jubileumi éve volt, így nem csoda, ha több írás is foglalkozott a személyükkel.

Amint azt korábban említettem, a „Rendi élet” rovata az, amely leginkább bepillantást enged az egyes közösségek belső életébe. Beszámolói különösen nagy hangsúlyt fektetnek a karitatív munkára. Jelen esetben – ízelítőképpen – csak egyetlen, szegedi példáról szeretnék megemlékezni.¹⁴

Szegeden a terciáriusok karitatív szakosztályát 1925-ben 36-an képviselték.¹⁵ Tagjai a feljegyzések szerint 542 esetben kerestek fel betegeket és 720 családnak fizettek házbérsegélyt. Tüzelőfát, ruhaneműt, élelmiszert adományoztak a rászorulóknak, hozzájárultak temetési költségeikhez, nagyobb ünnepek alkalmával megvendégelték őket. Egész évben 2805 szegényt segítettek. Igazgatójuk a Szent Antal perselyt bízta rájuk, s ők ebből, illetve egyéb adományokból fedezték, amire szükségük volt. A sajátos vasúti misszió során 1656 vonatonál teljesítettek szolgálatot.

Az egyes közösségek beszámolói általában röviden megemlékeznek arról is, hogyan ülték meg a nagyobb ünnepeket, említik zárandoklataikat, beszélnek saját apostolkodásukról, templomi szolgálatukról.

A *Magyar Barát* komoly arculatváltást jelentett, amely már a borítón és a lap formátumán is tükröződött.¹⁶ A szerkesztő világosan megfogalmazta a lap új célkitűzéseit.¹⁷ Azon túl, hogy továbbra is a Harmadik Rend szolgálatában kívánt állni, elsősorban a népet, az egyszerű embereket akarta megszólítani. A „néplélek vallásos érzületeinek tudatos ápolására” törekedett. Ehhez a gondolathoz az írások témája és a nyelvezet is igazodott. Népi énekeket közölt, búcsújáró helyekről és az egyes ájtatosságokról írt. Egyszerre kívánt ismertetni és tanítani. A szerkesztőség az olvasókért első szombaton misét mondatott a gyöngösi fájdalmas Szűzanya kegypoltárnál. Misét mondatott továbbá az elhunyt

¹² Így például vidéki közösségek, melyek csak az őket alkalmanként felkereső szerzeteseken keresztül kapcsolódtak egy adott kolostorhoz.

¹³ Az egyik legtöbbet emlegetett, Kínában működő misszió kezdeményezése Majsai Mór nevéhez köthetik.

¹⁴ A Harmadik Rend szegedi közösségének életéről bővebben lásd: PÁL 1996.

¹⁵ Szegeden a tagok létszáma Vén Jakab házfőnöksége alatt volt legmagasabb: 1935-ben 298 fő (39 férfi, 259 nő).

¹⁶ Dám Ince az „új” lap bevezető írásában arra panaszkodott, hogy hiába igyekezett az olvasókat előkészíteni a változásra, volt, aki nem ismert rá és visszaküldte az újságot.

¹⁷ Dám Ince „Mít akar a Magyar Barát” címet viselő írása az 1943. év januári számában jelent meg.

előfizetőkért is. Különböző ájtatosságok végzésére vonatkozó tanácsokkal látta el az olvasót. A kiadónál ezekhez imafüzetet, sőt olykor hordozható képet is be lehet szerezni.

1942-ben, Árpád-házi Margit szentté avatásának előkészítése céljából folyamatosan olvashatunk imára való felszólításokat.

A *Magyar Barát* a háború idején a harctérre is eljutott, az imaszándékokat, felajánlásokat a szerkesztőség a katonák leveleivel együtt folyamatosan közölte.¹⁸

A lap néhány évtizedre azután elhallgatott, de ugyanazon név alatt, jóllehet megújult formában, a rendszerváltás után ismét elindult. Ez az időszak azonban már nem képezi jelen vizsgálatom tárgyát.

Rövid írásomban igyekeztem bemutatni azokat a havilapokat, melyek a 20. század első felében a Ferences Harmadik Rend szolgálatában álltak. Ehhez szükségesnek láttam, hogy először magáról a Rendről ejtsek néhány szót. Ezt követően tértem rá az időben egymást követő *Terciárius Közlöny*, *Ferences Közlöny*, valamint a *Magyar Barát* vázlatos ismertetésére. Célom jelen esetben nem az újságok részletes elemzése volt, hanem egy későbbiekben megvalósítandó átfogó vizsgálat előrevetítése. A havilapok gondos tanulmányozása mind a Ferences Harmadik Rend története, mind annak lelkiisége szempontjából a megismerés ígéretes eszköze lehet.

Irodalom

Conferenza degli Assistenti generali OFS

2006 *Manuale per l'assistenza generale all'OFS e alla GiFra*. Centro Nazionale Ordine Francescano Secolare d'Italia, Capodacqua di Assisi.

P. DOBSZAY Benedek – GALAMBOSNÉ Száraz Kriszta szerk.

2009 *A Ferences Család Közösségei Magyarországon*. Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, Budapest.

fr. DOBSZAY Benedek OFM – GALAMBOSNÉ Száraz Kriszta szerk.

2009 *Élhető Regula a Ferences Családban*. Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, Budapest.

KOVÁCS Kalliszt OFM

2009 *Ferences szentek, boldogok*. Magyarok Nagyasszonyáról Nevezett Rendtartomány, Budapest.

P. MAJSZAI Mór OFM

1941 *Asszisi Szent Ferenc Világi (III.) Rendjének Vezérkönyve*. Magyar Barát, Gyöngyös.

PÁL József

1996 *Ferences Harmadik Rend Szegeden (1919-1944)*. Keresztény Értelmiségiek Szövetsége – Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Szeged – Budapest.

¹⁸ „Ha elolvastad, küldd honvédismerőseidnek a Magyar Barátot!” – olvashatjuk a felhívást a lapok utolsó oldalán.

SZABÓ Csaba

2005 Majsai Mór (1891-1987) és a Magyar Szentföld. In: ŐZE Sándor – MEDGYESY S. Norbert szerk. *A Ferences lelkiesség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, METEM, Piliscsaba–Budapest.

RÁCZ Piusz OFM

2009 *A ferencesek történetéből*. Magyarok Nagyasszonyáról nevezett Ferences Provincia, Budapest.

VÁRNAI Jakab OFM

1989 *Kézikönyv a Ferences Világi Rend életéhez*. OFM, Esztergom.

GYERTYÁNOS, Éva Rita

PERIODICALS IN THE 20TH CENTURY AT THE SERVICE OF THE FRANCISCAN THIRD ORDER

In my study I intend to analyze the periodicals published by the Franciscan Third Order. First, I give a short overview of the Franciscan order. Second, I review the following magazines: *Terciárius Közlöny*, *Ferences Közlöny* and *Magyar Barát*. My intention was not a detailed analysis of the magazines, rather to conceptualize a possible future research. The detailed analysis of these magazines may serve as an important source and contribute to a better understanding of the Franciscans' history and the spirituality of the Franciscan Third Order.

